

TÜRKİYE'DE BASININ ASKERİ DARBELERE YAKLAŞIMI

Süleyman İRVAN*

Abstract

This article analyses the approach of Turkish press to the military coups of 1960 and 1980, which were the important milestones in Turkish political history. The theoretical basis of this study is the authoritarian press theory. This normative theory suggests that under extraordinary conditions such as military coups the press behaves in a very restricted manner. The main hypothesis of this study is that the press takes a very supportive stand in news articles and editorials towards the coups. However, the author argues that the authoritarian press theory may help to explain the restrictions applied to the press and penalties given to journalists, it is not very helpful to explain the ardent support of the Turkish journalists towards both military coups. For this reason, the author suggests that in order to understand clearly the main reasons of Turkish journalists' applauses of military coups, it is necessary to look at how they position themselves in the modernization process of Turkey.

* Yrd.Doç.Dr., Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Üyesi.

Key words: press coverage, military coups, Turkey, journalists, authoritarian press theory

Giriş

Bu makalede, Türkiye siyasal tarihinin önemli dönüm noktalarından olan 1960 ve 1980 askeri darbelerinin basında yansımaları irdelenmektedir. Çalışmanın kuramsal temelini, normatif basın kuramları arasında yer alan otoriter basın kuramı oluşturmaktadır.

İlk kez Fred Siebert (1963) tarafından, **Dört Basın Kuramı** (Four Theories of the Press) isimli yapıtta çerçevesi çizilen otoriter basın kuramı, otoriter siyasal sistemlerin egemen olduğu ülkelerde basının işleyiş biçiminin belli kısıtlamalar çerçevesinde gerçekleştiğini öne sürmektedir. Siebert'e göre, otoriter bir siyasal sistemde basından beklenen en temel görev, egemen iktidarın fikirlerini, eylemlerini ve taleplerini topluma aktarmak ve toplumun egemen düzene rızasının sağlanmasına yardımcı olmaktır. Otoriter yönetimler basını denetim altında tutabilmek için çeşitli yöntemler kullanmaktadırlar: baskıcı basın yasaları, üretimin doğrudan denetimi, yaptırımlı davranış kodları, ekonomik yaptırımlar, yabancı gazetelerin, dergilerin ve gazetecilerin ülkeye girişinin denetime tabi olması, yayınların durdurulması vb. Otoriter basın kuramının temel önermelerini şöyle sıralayabiliriz (McQuail, 1983: 86; Kaya, 1985; Güvenir, 1991; İrvan, 1994):

1. Basın, siyasal otoritenin zayıflamasına yol açacak hiçbir yayın yapmamalıdır. Bu önerme, basının asli görevinin siyasal

iktidarı desteklemek olduğunu, siyasal iktidarın, neyin toplum için en iyi olduğunu bildiğini varsaymaktadır.

2. Siyasal otoriteye ve resmi politikaya yöneltilen eleştiriler ve saldırılar suçtur ve cezalandırılması gerekir: Bu önerme, otoriter sistemlerde basına ve gazetecilere yönelik çeşitli cezaların olağan olduğunu vurgulamaktadır.

3. Ülkenin ve toplumun çıkarı adına basına sansür uygulanabilir: Bu önermeye göre, özellikle ulusal çıkarlar adına basına sansür uygulamak ve böylece ulusal çıkarların zarar görmesini engellemek gerekir.

Kısaca özetlenmeye çalışılan bu önermeler, otoriter siyasal sistemlerin egemen olduğu ülkelerde basının, siyasal iktidarı denetim altında tutan bir dördüncü güç olmak yerine, siyasal iktidara yardımcı olan bir aygıt olarak işlediğini ve işlemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu kuramsal çerçeveyi temel alan bu çalışmada, Türkiye'deki askeri darbelere basının yaklaşımı değerlendirilmektedir. Çalışmanın temel varsayımı, darbe dönemlerinde basının hem haberlerde hem de yorumlarda darbeleri destekler bir tutum içine girdiğidir. Bu varsayımı sınamak için, hem 27 Mayıs 1960 hem de 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında dönemin önemli gazetelerinde yer alan haber ve köşe yazıları yorumsamacı bir yaklaşımla irdelenmektedir.

Müdahalelerin Gerekçeleri

Hikmet Özdemir, **Rejim ve Asker** isimli yapıtında, Türkiye'de ordunun rejim üzerinde kontrolü imkânsızlaştıran bir gücü elinde tuttuğunu ve bu gücü de "gözetleme" ve "müdahale"

şeklinde kullandığını ileri sürmektedir. "Gözetlemede süreklilik vardır. Bir askeri garnizonun kule nöbetçisi gibi asker rejimi gözetlemektedir. Müdahale ise, gerektiğinde yapılan bir davranış kontrolüdür. Bu anlamda 1960, 1971 ve 1980 darbeleri askerin rejime müdahalesidir" (1989: 319).

Türkiye'de askerler kendilerini Atatürk devrimlerinin nihai koruyucuları olarak görmekte (Hale, 1988; 1990), devletin tehdit altında olduğunu hissettiklerinde rejime müdahale etme eğilimine girmektedirler (Harris, 1988: 180). Bu bakımdan askeri darbeleri daha çok demokrasiyi düzeltme (Özbudun, 1988: 51), bozulan balansı yeniden ayarlama girişimleri olarak görebiliriz.

Askerler, darbelerin gerekçelerini Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'ndan almaktadırlar. 911 sayılı bu kanunun 35. maddesi TSK'nın temel görevlerinin sınırlarını çizmektedir: "Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumaktır."

27 Mayıs 1960 Darbesi ve Basın

1950'de seçimleri kazanarak iktidara gelen Demokrat Parti'nin sonunu hazırlayan en önemli gelişmelerden birisi, 1960 Nisan'ında oluşturulan Tahkikat Komisyonu'dur. Demokrat Partili bazı milletvekilleri CHP'nin seçim dışı yollardan iktidara gelme hazırlığı içinde bulunduğunu, hücre örgütleri oluşturduğunu, silahlandığını ileri sürerek bir soruşturma açılmasını istiyorlardı. 18 Nisan 1960'ta, DP tarafından verilen önerge Meclis'te kabul edildi ve tümünü DP'li milletvekillerinin oluşturduğu on beş kişilik bir komisyon çalışmalarına başladı. Komisyon sadece CHP'yi değil, CHP ile ortak hareket ettiği düşünülen muhalif basını da

kapsiyordu. Önergede bazı basın organlarının "CHP ile aynı maksat ve gayelerle ve neşir yolu ile faaliyette bulunarak genç demokrasimizin manevi temellerini şantaj ve tehdit suretiyle işlemez hale getirmek, hakikatleri tahrif ve yalan neşriyatta bulunmak suretiyle memleketin iktisadi, içtimai hayatını tehlikeye maruz bırakmak" istedikleri ileri sürülüyordu (Eroğul, 1998: 235). Komisyonun görev ve yetkilerini belirleyen, 27 Nisan 1960 tarihli yasa ile komisyon, "a) Tahkikatın selametle cereyanını temin maksadıyla her türlü neşriyatın yasak edilmesine; b) Neşir yasağına riayet edilmemesi halinde mevkute veya garimevkutenin tabı veya tevziinin menine; c) Mevkute veya gayrimevkutenin toplatılmasına, mevkutenin neşriyatının tatiline veya matbaanın kapatılmasına..." yetkili kılınmıştı (Eroğul, 1998: 237). Komisyon işe, komisyon faaliyetleri ile ilgili yayınlarla, Meclis'in tahkikat kararı ile ilgili müzakerelerinin yayınını yasaklayarak başladı ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün konuşmasını yayımlayan **Ulus** gazetesini toplattı. Yasanın yürürlüğe girmesinin ardından İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerde olaylar çıktı ve sıkıyönetim ilan edildi (Havadis, 29 Nisan 1960). Sıkıyönetim yasaklarına uymadıkları gerekçesiyle **Yeni Sabah** (10 gün), **Zafer** (bir hafta), **Akşam** (20 gün) gibi bazı gazeteler kapatıldı. Bu dönemde, ABD Başkanı Henry Truman'ın, Başbakan Adnan Menderes'i uyarıcı bir açıklamasının ABD basınında yer alması oldukça dikkat çekicidir. Truman, demokrasinin esenliği için gazetecilerin cezalandırılmasına son verilmesini tavsiye etmektedir. Ona göre, "bir ulus, tüm özgürlükleri tehlikeye atmadan basını sindiremez" ("Truman Assesses...", 1960: 4). Menderes bu uyarıcı dikkate alarak Komisyon'un çalışmalarını sona erdirdiğini açıklamış (25 Mayıs

1960), ama çok geç kalmıştır. 27 Mayıs darbesi, on yıllık DP iktidarını sona erdirmiştir.

Dönemin gazeteleri askeri darbeyi bayram havası içinde manşetlere taşımışlar, köşe yazarları duydukları coşkuyu belirtmekten kaçınmamışlardır (Uzun, 2000). "Büyük Millet Meclisi dün feshedildi" manşetini atan **Vatan** gazetesi (28 Mayıs 1960), haberin üst başlığında mahkûm gazetecilerin serbest bırakıldığını duyuruyordu. Ayrıca, fotoğraflarla desteklenmiş arka sayfa haberi, "Bayram havası bütün yurdu kapladı" başlığıyla verilmişti.

Hürriyet gazetesi, "Yurtta tam bir huzur hüküm sürüyor" (28 Mayıs 1960) başlığı ile verdiği darbe haberinde ülkede tam bir bayram havası yaşandığını anlatıyordu.

Cumhuriyet gazetesi de (27 Mayıs 1960), "Kahraman Türk ordusu bütün memlekette dün gece sabaha karşı idareyi ele aldı" başlığını kullanıyordu.

28 Mayıs'tan itibaren gazetelerdeki köşe yazarları da darbeyi alkışlamaya başlamışlardı. **Vatan** gazetesi sahibi ve başyazarı Ahmet Emin Yalman, Demokrat Parti iktidarı döneminde uzun süre hapiste yatmanın da acısını çıkarırcasına, "Askeri Şerefimiz ve Milli İtibarımız" başlıklı yazısında (28 Mayıs 1960), şunları söylemişti: "Türk Silahlı Kuvvetleri, silah arkadaşları Büyük Atatürk tarafından açılan asil yolda dünden beri dev adımlarla ilerliyor...Türk milletini, şahısların keyfi ihtiras ve gururu, zümrelerin partizanlığı hesabına boyunduruğa vurmaya imkân olmadığı ve Türkiye'de 'eden bulur' imanının gerçek çıktığı en berrak şekilde belli olmuştur...Türk Silahlı Kuvvetleri'nin milli birlik, huzur ve gelişme hesabına radikal bir harekete girişmeleri; yalnız iç

buhranımıza deva bulmak ve yepyeni bir istikbalin yolunu açmak gibi neticeler vermekle kalmamış, milletin beka, selamet, şeref ve itibarını muhafaza etmek bakımından silahlı kuvvetlerin mesuliyeti altında duran ana hedeflerle de çok büyük, çok tesirli bir hizmet olmuştur." Aynı gün, Sadun Tanju da "Zulüm Çekilince" başlıklı yazısında (Vatan, 28 Mayıs 1960), darbeyi alkışlamaktaydı: "Bizi böyle son dört yılda kâbus gibi saran, bir ifrit gibi karşımıza dikilen, bir yılan gibi zehirleyen, bir sadist gibi kamçılayan zihniyetin bütün mümessillerine karşı derin bir acıma duygusundan başka bir şey yok... Ah o faziletli ordu! o olmasaydı, memleket bir felâkete doğru, bir meçhule doğru pupa yelken gidiyordu.." Ahmet Emin Yalman'a göre, meclisin feshi bile yadırganmamıştı (29 Mayıs 1960): "Meclis feshedilmiştir... Bu haber hayret uyandırmamıştır, hiçbir suretle üzüntü yaratmamıştır, bir kısım mensuplarından başka arkasından ağlayan olmamıştır, çünkü son meclis millete karşı olan mes'uliyetlerinden hiçbirini yerine getirmemiştir." Yalman, bu yeni süreçte gazetecilerin daha dikkatli davranmaları gerektiğini de belirtiyordu: "Gazetelerimizin Müşterek Mes'uliyeti" (1 Haziran 1960), başlıklı yazısında şunları söylemekteydi: "Milli Birlik Komitesi, birtakım kötülükleri anlamakla kalmamış, Türk milleti için istikbalin kapılarını açmıştır... Türk basını memleketin gelişme tarihinde daima öncü roller oynadığına göre yalnız yeni icaplara ayak uydurması değil, yarının yeni temelini atmak için mesuliyetler, hizmetler kabul etmesi lazım gelir.." Yalman bu yazısında Batı'daki benzerleri gibi Türk basınının da kendi kendisini denetlemesinin gerekli olduğunun altını çizmekteydi. Nitekim bir gün sonra İstanbul'daki gazeteci kuruluşları ortak bir bildiri yayımlayarak hem darbeden duydukları sevinci hem de

özdenetimin gerekliliğini ilan ettiler: "Türk basını...son milli hareketle uğrunda çetin mücadelelerde bulunduğu *hak ve hürriyetlere kavuşmanın* derin sevincini duymuştur. Türk Silahlı Kuvvetlerinin memleketin bütün idealistleri adına tahakkuk ettirdiği inkılâbın; asıl hedefi olan demokratik nizamı en kısa zamanda ulaşmasında Türk basını, tarihi vazifesini müdriktir. Basınımız, nihayet kavuştuğu hürriyete lâîk olduğunu isbat için kendi kendini kontrol sistemini devamlı bir hale getirmek arzusundadır.." (*Vatan*, 2 Haziran 1960).

27 Mayıs darbesine daha ilk günden büyük bir destek veren *Hürriyet* gazetesi yazarları da darbenin haklılığının altını çizen yazılar yazmışlardı. Tahsin Öztin, "Yepyeni Çehre, Taptaze Bir Ruh" başlıklı yazısında (31 Mayıs 1960), "Ne Türk yurdu bir çiftlik, ne de Türk milleti bir uşaktı. Yurdunu böyle görenleri, kendisini bir uşak sananları, bu millet, ordusunun şahsında canlandırdığı hüviyetle böyle yere sermesini bildi. Sillesi böyle amansız oldu," demektedir. Hulusi Turgut ise darbenin meşruluğunu savunduğu yazısında, askerlerin darbe yapmak zorunda kaldıklarını ileri sürmüştü (19 Haziran 1960): "Türk ordusu daima milletin ve vatanın öz evladıdır ve yurda hizmete her an hazır bir kuvettir. Üzerine almış olduğu vazife ve mesuliyeti çok büyüktür...Ordu, kendi vazife ve mesuliyetini daima müdrik olup, kendine ait hizmet, talim ve terbiye ile meşguldür. Bu sayede yurdu ve milleti tehdit edebilecek her türlü tehlikeye en müessir bir surette karşı koymak potansiyelini haizdir... Yurdu ve milleti tehlikede gören ordu, bilfiil harekete geçmeden, iktidarda bulunanları gayet açık bir şekilde ikaz etti. Bir gün geldi, vatan ve millet tehlikeye düştü, dipsiz ve karanlık bir uçuruma doğru

sürüklendi. İşte bu hengâmede ordu, baba kumandanla birlikte duruma müdahale etti. Tarihte emsali görülmemiş muazzam bir tehlike ve felâketi önledi.."

Milliyet gazetesi de yazarlarıyla darbeyi haklılaştıran bir söylemi benimsemişti. Çetin Altan, "Büyük Gün" başlıklı yazısında (Aktaran, Uzun, 2000: 80), "Bütün Türk vatanperverleri bu muazzam ve şanlı günün sevinci ve heyecanı içindedirler. Silahlı Kuvvetlerimiz tam zamanında ve üstün bir anlayışla, milletin kaderini gitmekte olduğu kötü yoldan bir anda aydınlığa çıkarmıştır... Yaşasın Türk Milleti, yaşasın Türk Ordusu.." Ref'i Cevat Ulunay da "Bu Eli Minnetle Öpmeliyiz" başlıklı yazısında (29 Mayıs 1960), askerlerin "muazzam bir inkilâp" yaptıklarını, "rotasını şaşırان memleketi birkaç saat içinde hak ve hürriyete çevirdiğini" belirtmekteydi. Abdi İpekçi ise, 27 Mayıs sabahını anlattığı yazısında şunları yazmıştı: "Radyoevi tanklarla çevrili, köprüyü askeri birlikler tuttu. Heyecandan titriyor, parlayan gözlerimiz birbirimize aynı 'acaba' ile bakıyordu. Acaba beklediğimiz gün gelmiş miydi? Matbaada herkes kucaklaşmaya başladı ve biraz sonra gelen askeri kamyon, diğer meslektaşlarımızla birlikte bizi orduvine götürececek, orda Türk ordusunun en şanlı, en büyük, en medeni, en cesur, en insani başarısını resmen duyacaktık" (Aktaran, Uzun, 2000: 82). Gazetede yayımlanan imzasız bir yorumda da 27 Mayıs'ın diğer darbelerden farkları şu başlıklar altında özetleniyordu: "1. Meşruiyet, 2. Kan dökülmemesi, 3. Kahraman yaratılmamış olması, 4. İktidar hırsının olmayışı, 5. Partizan olmayışı" (aktaran, Kabacalı, 1994: 277-279).

Bedii Faik, **Dünya** gazetesindeki yazısında darbeyi şu sözlerle alkışlıyordu: "...Görünüşte bir çizme bu. Ama bastığı yerde

çimenler, güller bitiyor. Geçtiği yerde, insan hak ve hürriyetlerinin, boyunları bükülmüşken suya kavuşmuş çiçekler gibi doğruldukları görülüyor..." (aktaran, Kabacalı, 1994: 277-278).

Bülent Ecevit de **Ulus** gazetesinde yayımlanan yazısında 27 Mayıs darbesinin diğer darbelere farkını açıklıyordu: "Türkiye'deki 27 Mayıs hareketinin birçok memleketlerdeki askeri hareketlerden farkı, halktan ayrı bir askeri darbe değil, haksızlığa, kanunsuzluğa ve ahlaksızlığa karşı ve bunların getirdiği baskıya ve zulme karşı, halktan doğan isyanın bir devamı ve sonucu oluşundadır..." (aktaran, Kabacalı, 1994: 277-279).

12 Eylül 1980 Darbesi ve Basın

1980 yılında gerçekleştirilen ikinci darbe de basından büyük destek görmüştür. Darbe destekçilerinin başını, yine 1960'da olduğu gibi **Hürriyet** gazetesi çekmektedir. Bu gazetede, 10 Eylül'de başlayan Sadun Tanju imzalı bir araştırmada adeta ordu darbe yapmaya çağrılmaktaydı (Tek, 1991: 256). "Lider" isimli bu araştırmanın sunuşunda Sadun Tanju şunları söylemişti: "Siyasal, ekonomik ve sosyal işlerimiz kötü gittikçe iyi yönetilmediğimiz düşüncesine daha fazla saplanıyor ve politik liderlerimizin böyle zamanlar için yeterince hazırlıklı olmadıkları kuşkusuna kapılıyoruz...Kamu düşüncesinde paylaşılan ortak fikir, iyi bir yönetimle bu güçlüklerden kolayca sıyrılabileceğimizdir. Rejim, neredeyse, iyi bir yönetimin kurulmasına olanak vermiyor damgasını yemek üzeredir. Yönetim, hangi sisteme bağlı olursa olsun, insan haysiyetine yaraşır bir yaşam düzenini kurup işletmelidir" (**Hürriyet**, 10 Eylül 1980).

Gazeteler darbeyi "Yönetim Orduda" (*Milliyet*, 12 Eylül 1980); "Ordu Yönetime El Koydu" (*Cumhuriyet* ve *Hürriyet*, 12 Eylül 1980) gibi benzer başlıklarla duyurmuş ve ardından köşe yazılarıyla darbenin meşruluğunu savunmaya girişmişlerdir.

Cumhuriyet gazetesi köşe yazarları darbenin doğal bir sonuç olduğunu belirtmişlerdi. Oktay Akbal, "Bir yerlere gidiyorduk. Bu gittiğimiz yer bugünkü yerd.. Kaç kez uyardılar! Kaç kez açık açık söylediler! Hepimiz yazdık, hepimiz söyledik! Sonu yoktur bu gidişin.." diye ordunun 1979 yılı sonunda yaptığı ve *Hürriyet* gazetesinde 3 Ocak 1980'de "Görev Hepimizin" başlığıyla verilen uyarıya gönderme yapmaktaydı.

Bu uyarıda, *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Görüşü* başlığı altında şu ifadeler yer almaktaydı: "Türk Silahlı Kuvvetleri ülkemizin siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlarına bir çözüm getirmeyen, anarşi ve bölücülüğün ülke bütünlüğünü tehdit eden boyutlara varmasını önleyemeyen, bölücü ve yıkıcı gruplara tavizler veren ve kısır siyasi çekişmeler nedeniyle uzlaşmaz tutumlarını sürdüren siyasi partileri uyarmaya karar vermiştir.. Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Yasası ile kendisine verilen görev ve sorumluluğun idraki içinde, ülkemizin bugünkü hayati sorunları karşısında siyasi partilerimizin bir an önce milli menfaatlerimizi ön plana alarak...Anayasamızın ilkeleri doğrultusunda ve Atatürkçü bir görüşte bir araya gelerek anarşi, terör ve bölücülük gibi devleti çökertmeye yönelik her türlü hareketlere karşı bütün önlemleri müştereken almalarını ısrarla istemektedir." Bu uyarıda belirtilen görüşler, darbenin gerekçesinin açıklandığı bir numaralı Milli Güvenlik Konseyi Bildirisi'nde tekrarlanmaktadır (*Gazeteler*, 12 Eylül 1980): "Büyük Atatürk'ün bize emanet ettiği ülkesi ve milletiyle bir bütün olan Türkiye

Cumhuriyeti, son yıllarda dış ve iç düşmanların tahriki ile varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içindedir. Devlet, başlıca organları ile işlemez duruma getirilmiş...siyasi partiler kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumları ile devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri alamamışlardır...İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk milleti adına...yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine el koymuştur. Girişilen harekâtın amacı, ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır."

Uğur Mumcu da, "Bundan Sonra" başlıklı yazısında (Cumhuriyet, 14 Eylül 1980), darbenin doğal bir sonuç olduğunu ileri sürmekteydi: "Silahlı kuvvetlerin emir komuta zinciri içinde yönetime tümüyle el koyması, yağmurun yağması gibi doğal bir olaydır...Devlet devlet olmaktan çıkar, parlamento on beş gün içinde seçilmesi gereken Cumhurbaşkanı seçmez ve ülke baştan başa örtülü bir iç savaşın kanlı arenasına dönüşürse Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koymasından doğal ne olabilir ki."

Hürriyet gazetesi köşe yazarları da darbenin kaçınılmazlığını vurgulamaktan geri kalmamışlardı. Oktay Ekşi, "Oh Olsun Demeli mi?" başlıklı yazısında (13 Eylül 1980), askerlerin daha önce yaptıkları uyarılara değinmekte ve yazısının sonunda, "Bütün kamuoyunun isteklerini dile getiren bu istekleri de savsaklayan siyasilerimiz, bugünkü sonuçtan başka ne bekliyorlardı?" diye sormaktaydı. Çetin Emeç, 15 Eylül 1980 tarihli

yazısında askerlerin gerekçelerini onaylayarak, "demokrasiyi hasta yatağından kaldırıp ayağa dikmek görevi şimdi ordunun omuzlarında" demektedir.

Tercüman gazetesi köşe yazarları, biraz temkinli olmakla birlikte darbeyi destekleyenler arasındaydı. Gazetenin önde gelen yazarlarından Ahmet Kabaklı (13 Eylül 1980), "Devlet ve Milletın Hayrına" başlıklı yazısında, "emir ve komuta zinciri içinde...muhtemel kardeş kavgasını önlemek, tezat içine düşen anayasal kuruluşlara nizam vermek, devletimize yakışan şan ve şerefi kurtarmak ve iç ve dış düşmanları kahretmek amacıyla gelen Türk Silahlı Kuvvetlerine kesin başarılar dilemek ve yurdumuzun işler bir demokratik devlet statüsüne geldiğini görmek, milletimizin gönülden dileğidir" diye yazmıştı. Gazetenin genel yayın yönetmeni Güneri Cıvaoglu, darbenin gerekçelerinin Tercüman gazetesinin taraf olduğu gerekçeler olduğunun altını çiziyordu (15 Eylül 1980): "Bu gerekçeler Tercüman'ın taraf olduğu gerekçelerdir. O yüzdendir ki, bu hedeflere varılması için Tercüman olanca katkısını ortaya koyacaktır. Değerli okuyucularımız bu satırlar ne bir zorlamadır, ne bir zorunluluktur. Türk insanı, dünyaya kendi bunalımını kendi gücüyle aşabileceğinin tutarlı bir örneğini daha vermiş bulunuyor." Gazetenin önemli bir başka yazarı olan Nazlı lııcak ise, "Cumhuriyeti Koruma ve Kollama Harekâtı" başlıklı yazısında (18 Eylül 1980) biraz temkinli bir ifade kullanıyordu: "Açıklanan hedef...demokrasiye işlerlik kazandırmak olduğuna göre, hürriyetlerin üzerine bir müddet şal örtülmesini, liderlerimizin, mesele yatışincaya kadar teminat altında bulundurulmalarını içimize sindirmek gerekir. Bu süre zarfında her gazeteci kalemini biraz dikkatli kullanmayı öğrenir ve elde ettiği tecrübeden

demokrasiye avdet edildiğinde faydalanmayı bilirse, mesleğimiz ulaşacağı seviyeye yakışır bir itibar kazanacak ve rejim kolay kolay bir daha sarsılmayacaktır."

Gazetelerin ve köşe yazarlarının çoğunluğunun, 27 Mayıs'ta olduğu kadar coşkuyla olmasa bile, onayladıkları 12 Eylül darbesi bir süre sonra basın üzerindeki olumsuz etkisini göstermeye başlamıştır. Bu dönemde askeri yönetimi kızdıran gazeteler çeşitli sürelerle kapatılmış, gazeteciler hapse atılmıştır. Yani yönetim, hizaya gelmeyenlere sopa göstermekten geri durmamıştır.

Sonuç Yerine

Otoriter basın kuramı, darbe dönemlerinde basına uygulanan kısıtlamaları ve gazetecilerin baskı ortamlarındaki çekingen davranışlarını açıklamakla birlikte, 1960 ve 1980 darbelerinde Türk gazetecilerin darbeleri alkışlama nedenlerini ortaya koymaktan uzaktır. Türk gazetelerinin darbeleri neden alkışladıklarını daha iyi anlayabilmek için Türkiye'de gazetecilerin kendilerini nasıl konumlandıklarını bakmak gerekiyor.

Türkiye'de gazeteciler, Osmanlı döneminden itibaren kendilerini Batılılaşmanın ve modernleşmenin toplumsal ajanı olarak görmüşler (Gürkan, 1998: 67; Tılıç, 2001: 135), kitleleri aydınlatmayı ve vatani kurtarmayı bir görev bilmişlerdir (Oktay, 1987: 39). Nilgün Gürkan, gazetecilerin kamuoyunu yansıtmaktan çok yönlendirmeye dayanan ve belli hedeflerde toplumun gelişmesini benimseyen bir anlayışı benimsediklerini ve bu anlayışın, gazetecilerin kendilerini devletin merkezinde görmeye ittiğini belirtmektedir (2000a: 13). Gürkan'a göre, "on dokuzuncu

yüzyılda toplumsal gelişme sonucu ortaya çıkan gazetecilik, merkez-kenar ikilemi içinde düşünüldüğünde, merkezde yer almıştır (1998: 68). Gürkan'ın çalışmasından çıkardığı şu sonuç bizim için de yol gösterici niteliktedir: "İncelenen dönemde basında söz sahibi olan gazetecilerin ortak özellikleri Kemalist ideolojinin savunucusu olmalarıdır. Bu kişilerin savundukları fikirler, Cumhuriyet'i kuran, siyasal yapıyı şekillendiren seçkinlerle aynı ortamlarda oluşmuş, aynı tarihsel süreçten geçmiştir... Cumhuriyet'e sahip çıkma, rejimi her türlü tehlikeye karşı koruma anlayışı, yönetici kadro ile gazetecilerin ortak hedefi olmuştur. Dönemin gazetecileri demokrasiye vesayetçi bir anlayışla yaklaşmışlardır" (Gürkan, 1998). Siyasetin askerin vesayeti altına girmesi ve gerektiğinde (!) sürecin kesintiye uğraması bu kültürel gelenekte gazeteciye ters gelmemektedir (Gürkan, 2000b).

Kaynakça

- Eroğul, Cem (1998). Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi. 3. bas. Ankara: İmge.
- Gürkan, Nilgün (1998). Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın. İstanbul: İletişim.
- Gürkan, Nilgün (2000a). "İmparatorluktan Ulus-Devlete Modernliğin İnşasında Gazeteciler," İletişim, sayı 7: 9-28.
- Gürkan, Nilgün (2000b). "Basının darbelere tavrı," Radikal İki, 28 Mayıs.
- Güvenir, Murat (1991). 2. Dünya Savaşında Türk Basını. İstanbul: İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Yay.

- Hale, William (1988). "Transition to Civillian Governments in Turkey: The Military Perspective." State, Democracy and the Military, der., Metin Heper ve Ahmet Evin. New York: Walter de Gruyter.
- Hale, William (1990). "The Turkish Army in Politics, 1960-73." Turkish State, Turkish Society, der., Andrew Finkel ve Nükhet Sirman. London: Routledge.
- Harris, George S. (1988). "The Role of the Military in Turkey in the 1980's: Guardians or Decision-Makers?" State, Democracy and the Military, der., Metin Heper ve Ahmet Evin. New York: Walter de Gruyter.
- İrvan, Süleyman (1994). "Normatif Medya Kuramları," İletişim, sayı 1-2: 211-230.
- Kabacalı, Alpay (1994). Türk Basınında Demokrasi. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaya, A. Raşit (1985). Kitle İletişim Sistemleri. Ankara: Teori.
- McQuail, Denis (1983). Mass Communication Theory: An Introduction. London: Sage.
- Oktay, Ahmet (1987). Toplumsal Değişme ve Basın. İstanbul: BFS Yay.
- Özbudun, Ergun (1988). "Development of Democratic Government in Turkey: Crises, Interruptions, and Reequilibrations." Perspectives on Democracy in Turkey, der., Ergun Özbudun. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Özdemir, Hikmet (1989). Rejim ve Asker. İstanbul: Afa Yay.
- Siebert, Fred S., Theodore Peterson ve Wilbur Schramm (1963). Four Theories of the Press. Urbana: University of Illinois Press.

- Tek, Hayati (1991). 12 Eylül ve Basın. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tılıç, L.Doğan (2001). Medyayı Anlamak. İstanbul: Su Yay.
- “Truman Assesses Korea and Turkey” (1960). New York Times, 8 May.
- Uzun, M.Salih (2000). Askeri Yönetim Dönemlerinde Medya-Siyaset İlişkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

